

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 3

December 2003

2004: VÅRENS PROGRAM

◆ **Söndagen den 8 februari kl. 15.00:** Besök i Helige Sergij rysk-ortodoxa kyrka (Moskvapatriarkatet), Bellmansgatan 13, Stockholm. Ingång genom grinden till Maria Magdalena kyrkogård .

Vi får en visning av kyrkan och dess ikoner samt bjuds på en liten konsert med rysk liturgisk körsång.

◆ **En dag i slutet av mars (29? 30?) kl. 19.00:** Årsmöte och föreläsning av FD Helena Bodin: "Mosaikens blick. Ikondikter i modern svensk lyrik". **Datum och lokal meddelas i kallelsen som utsänds inför årsmötet.**

◆ **Fredag – söndag 7 – 9 maj:** Resa till Nya Valamo kloster i Finland. På vägen besöks även Joensuu, Lintula kloster och Kuopio (med det berömda Ortodoxa Kyrkomuseet). Cirkapris 5 000 kronor inkl. resa med flyg och buss, två övernattningar i Valamo, måltider och inträden.

Närmare upplysningar och uppgift om anmälningsdatum m m kommer så snart planeringen är klar.

BESÖKET I RYSKA KYRKAN

16 oktober på kvällen samlades ett 25-tal medlemmar i Kristi Förklarings ortodoxa kyrka, den äldsta ryska kyrkan i Stockholm, belägen Birger Jarlsgatan 98. Vi välkomnades av kyrkoherden, arkimandrit Matias Norström, som ledsagade oss både i kyrkans långa historia, i själva kyrkorummet och bland ikonerna.

Kristi Förklarings kyrka är den äldsta av ryska kyrkor utanför själva Ryssland och samtidigt Sveriges första icke-lutherska församling, räknat från reformationen. Dess historia tar sin

utgångspunkt i fredsfördraget i Stolbova 1617, där det bl.a. stipulerades att ryska köpmän i Stockholm och Viborg ägde rätt att anlägga en handelsplats och hålla egna gudstjänster.

Detta ledde till att man i Stockholm upprättade en rysk handelsgård med gudstjänstlokal, först i södra Gamla Stan och från 1641 intill Slussen på Södermalm. Platsen bär fortfarande namnet Ryssgården. Något av magasinerna tjänade som kapell och de tjänstgörande prästerna kom från Novgorod.

1670 överfördes kyrkan till en annexbyggnad i anslutning till det då nyuppförda Södra stads-
huset, ritat av Tessin d.ä. 1694 drabbades hela Ryssgården, inklusive kyrkan, av en våldsam
brand. Också i sin 1695-97 återuppförda form kom Ryssgården att härbärgera kyrkan. Här
förblev den ända fram till 1748.

Efter freden i Åbo 1743 beslöt man att bygga om hela Ryssgården, d.v.s även den vid detta
laget rätt förfallna kyrkan. Med nådigt tillstånd av Fredrik I kunde kyrkan 1748 som en provi-
sorisk lösning flytta till ett rum på övervåningen i Södra stadshuset, nuvarande Stockholms
stadsmuseum.

Först 1768 kunde en ny kyrkolokal invigas, härbärgerad på samma våningsplan i byggnaden,
den sal som idag bär Tessins namn. Här fanns nu ett rymligt och ljus rum, inrättat helt i 1700-
talets smak. Ikonostas, skrudar, etc. fraktades från St. Petersburg, samtidigt som t.ex. delar av
kyrksilvret beställdes av Stockholmsmästaren Lars Boye.

1838 besöktes kyrkan av tronföljaren Alexander Nikolajevitj - senare Alexander II - under
hans rundresa i Europa. Man hade för detta tillfälle renoverat lokalen, sänt efter nya skrudar
samt en uppsättning större festikoner. Mot mitten av seklet hade kyrkan blivit så pass förfallen
att man tvingades söka nya lokaler och en 40-årig period med flera skiftande adresser inled-
des.

1892 invigdes vad man trodde skulle bli en långvarig lösning, ett stort kyrkorum med fem
höga fönster och krönt av en förgylld kupol. Interiören var skapad av tidens främsta svenska
arkitekt, Ferdinand Boberg. Kyrkan låg i hörnet Odengatan/Valhallavägen, i anslutning till det
nyuppförda "Ryska huset", som härbärgerade den ryska beskickningen. Man beställde från St.
Petersburg en ikonostas efter anvisningar av dåvarande kyrkoherden Peter Rumjantsev (1854-
1935), som f.ö. verkade i Stockholm närmare 50 år. Han kom 1888 och förblev här till sin
död.

Ikonostasen är skuren i ek samt vitmålad och utformad i den västinfluerade romantiska stil
som präglade ikonmåleriet i St. Petersburg under 1800-talet. Dess ikoner är målade i oljefärg
på duk (centralraden) och på zinkplåt (deesisraden). Typisk för tiden är också dess låga höjd,
endast omfattande 2 rader, trots att kyrkan skulle kunnat härbärgera avsevärt högre dimensio-
ner. Typisk är också den samkomponerade, veristiska deesisutformningen, där figurerna fram-
ställes som vandrande i en gemensam procession mot centrum.

Knappt 10 år efter invigningen önskade husets nye ägare bryta kontraktet med beskickningen
och därmed även med kyrkan. Påsken 1907 invigdes så den nuvarande kyrkolokalen, till vil-
ken den nyssnämnda ikonostasen kunde flyttas över. Denna kyrka utgör, som fader Matias
framhöll, ett unikt exempel på en huskyrka som dessa tedde sig i det gamla Ryssland vid se-
kelskiftet 1900. Av denna anledning, men också på grund av sin långa historia, förklarades
kyrkan 1999 för byggnadsminne.

Avslutningsvis förevisades vi ett antal av kyrkans ikoner, både sådana som följt kyrkan alltifrån 1700-talet och senare gåvor. Nämnas kan den ikon i större format som utfördes i St. Petersburg för ryska paviljongen på Stockholmsutställningen 1897 och som efter utställningens slut skänktes till kyrkan, de som utgör gåva från storfurstinnan Maria Pavlovna år 1910 samt några relativt nya, i Ryssland målade ikoner.

- U.A.

För den som vill läsa mer om denna kyrka och dess historia finns ett häfte omfattande 15 rikt illustrerade sidor, *Kristi Förklarings ortodoxa kyrka, Stockholm*, tryckt 1999. Den kan inköpas i kyrkans bokhörna eller beställas per tfn 08/15 63 16. Pris, exkl. porto, kr. 40:-.

RESAN TILL HELSINGFORS

Två betydande ikonmålare i Finland fick besök av en grupp om 23 medlemmar i Ikonsällskapet den 4 november, anförda av reseledarvane ordföranden Ulf Abel. Fader Robert de Caluwé i Myllyjärvi, 90 år i år, hör till portalfigurerna i nutida skandinaviskt, ja europeiskt ikonmåleri. Sedan 1963 förestår han ett Ekumeniskt Centrum, med fokus på den bysantinska traditionen och ikontraditionen.

Under dessa 40 år har han inte bara målat otaliga ikoner i både det stora och lilla formatet själv, han har också blivit en ledande läromästare för ikonmålade elever i många länder. Flera av deltagarna i Ikonsällskapets resa hade haft honom som lärare och firade ett kärt återseende med honom i hans gemytliga Center, i en glänta intill Myllyjärviskogen.

Fader Robert – som är katolsk präst och född holländare – tog emot i sitt egenhändigt byggda kapell, där både ikonostasen och hela nordväggen smyckas av hans ikoner. Här firar han katolsk mässa enligt bysantinsk rit varje söndag med en hitresande församling. Han berättade levande och temperamentsfullt om sina tankar bakom Centret och om sin egen väg genom livet. Bland de många språk han talar är naturligtvis också svenskan...

Ett halvt sekel yngre är Alexander Wikström, finlandssvensk ikonmålare och mannen bakom ett av de märkligaste kyrkmålningsprojekten i Norden idag. Den helige Herman av Alaskas kyrka i Tapiola, Helsingfors motsvarighet till vårt Vällingby, byggdes för några år sedan och är just nu i färd att smyckas helt och hållet med målningar på väggar och i valv.

Alexander Wikström fick sin utbildning i dåvarande Jugoslavien, och han skapar en klenod som förenar Balkantraditionen med det nordryska kyrkomåleriets stil. Inte minst ikonografiskt anknyter han till regionens kyrkohistoria: Sergej och Herman av Valamo, Valamomunken Herman som missionerade i Alaska, Alexander Nevskij och andra helgon som möter på vägarna hör hemma i närområdet.

Vi togs emot i kyrkan och Alexander Wikström introducerade själv sitt verk och dess liturgiska och teologiska sammanhang. Hans presentation blev till en ytterst lärorik och tankeväckande föreläsning om den grund som ikonmåleriets står på, om historia och personer, om teknik och metoder.

Också Ulla Vaajakallio, som skapat den vackra ljuskronan under kupolen och den mycket originella och vackra ikonostasen, fanns på plats och berättade om sitt arbete.

Efter en innehållsrik dag med perfekt fungerande tidsplan återvände vi till Silja Lines flytande hotell till Finlandsbåt och ännu en delikat middag ombord. Mättade med intryck och bordets gåvor slöt vi ögonen för natten på väg hem över Östersjön.

- K. E.

Två reportage från Finlandsresan, om fader Robert de Caluwé och om den ortodoxa kyrkan i Tapiola, finns i tidskriften Hela Jorden nr 5 – 6 2003. Numret kan beställas från redaktionen, tel: 018 – 420372 eller e-post tidskriften@helajorden.se

IKONUPPSATSER PÅ UNIVERSITETSNIVÅ

Våren 2003 framlades två uppsatser behandlande ikonmåleri på svenska universitet, den ena på Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet och den andra på Institutionen för konst- och bildvetenskap vid Göteborgs universitet. I Stockholm presenterade Inna Eriksson, Mariehamn, en 60-poängsuppsats (C-uppsats) med titeln ”Novgorodskolans ikonmåleri sett i ett historiskt sammanhang” där hon på basis främst av rysk, modern standardlitteratur försöker stilistiskt karakterisera ikonmåleriet i det medeltida Novgorod. I Göteborg gällde det en 80-poängsuppsats (D-uppsats) författad av Katriina Fyrlund, Vessigebro, med titeln ”Ikonens ansikte. En analys av några nutida ikoner med speciell hänsyn till gestaltningen av ansiktet”. I uppsatsen presenteras några samtida ikoner målade av Erland Forsberg, Rea Kuusinen-Anner, Vjatseslav Mihailenko och Carin Røjder samt en anonym ikon från Sergius’ Tre-enighetskloster. Vid undersökningen tas speciell hänsyn till målartekniken och målandet av ansiktssuttryck. Sex ikoner analyseras. Motivet som helhet tolkas utifrån Österns ortodoxa kyrkas teologi. Bilderna analyseras såväl ikonografiskt som funktionellt. Förståelsen av ikonerna diskuteras främst ur konstvetenskapligt, men också ur teologiskt och psykologiskt perspektiv” (citat ur uppsatsens sammanfattning). Författaren verkar själv som ikonmålare.

- U. A.

NATIONALMUSEI IKONUTSTÄLLNING “Fönster mot himlen” är förlängd till den 29/2.

IKONSÄLLSKAPET

Årsavgift SEK 200:-, postgiro 121 05 33 - 4
Skriv tydligt namn, adress och ev. e-postadress!

Ikonsällskapets sekreterare: Helena Bodin, Högalidsgatan 38 B,
117 30 Stockholm. helena.bodin@littvet.su.se